

*До спеціалізованої вченої ради ДФ 64.700.020
у Харківському національному університеті
внутрішніх справ*

61080, м. Харків, пр. Льва Ландау, 27

В І Д Г У К

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора О. О. Житного
на дисертацію Козара Анатолія Володимировича «КРИМІНОЛОГІЧНА
ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗАПОБІГАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ
УКРАЇНИ ПОСІВУ АБО ВИРОЩУВАННЮ СНОТВОРНОГО МАКУ
ЧИ КОНОПЕЛЬ»**

на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право

Вивчення рукопису дисертації А. В. Козара й ознайомлення з публікаціями здобувача дає підстави для попереднього висновку, що дисертант виконав роботу на належному науковому й методологічному рівні та досяг поставлених дослідницьких цілей. Цей висновок підтверджується сумою основних критеріїв, за якими оцінюються такі наукові роботи.

Актуальність теми дослідження. На підставі вивчення дисертації, автореферату дисертації та копій публікацій здобувача Козара А.В. слід зазначити наступне. Значення обраної для розробки теми обумовлюється, перш за все, тим, що удосконалення діяльності Національної поліції України, яка перебуває на стадії докорінного реформування, структурного, функціонального й ідеологічного перетворення з колишньої міліції, неможливе без урахування сучасних наукових досягнень і розробок, упровадження результатів наукових досліджень, а також здійснення якісного наукового аналізу та розробки науково обґрунтованих практичних пропозицій для подолання тих викликів, що постають сьогодні перед вітчизняною правоохоронною системою. Одним із таких питань було і залишається проблема запобігання незаконним посівам або вирощуванню снотворного маку чи конопель в Україні, відповідальність за які передбачено у ст. 310 Кримінального кодексу (далі – КК) України. Це кримінальне правопорушення, як слушно зазначає здобувач, є першою стадією незаконного обігу наркотиків рослинного походження (виробництва, перевезення, збуту,

придбання тощо), а тому виступає головною передумовою існування переважної його частини. Справді, зазначені рослини в Україні найчастіше (і вже навіть традиційно) обираються правопорушниками й наркоділками як сировина для створення на їх основі різноманітних психоактивних речовин, обіг яких в державі заборонено. Тим самим контроль за їх культивуванням є необхідним для забезпечення нормально стану такого об'єкта кримінально-правової охорони, як здоров'я населення.

Хоча певне коло питань специфіки запобігання незаконному культивуванню нарковмісних рослин було предметом наукового пошуку значної кількості вчених у галузі кримінології, включаючи і дисертаційні дослідження, проте ці праці переважно були опубліковані в період чинності КК України 1960 р., стосувались діяльності міліції, а тому не враховують сучасного стану запобігання обраних для дослідження кримінально протиправних діянь Національною поліцією України.

Незважаючи на очевидну наукову і практичну значущість, у доктрині відсутні окремі комплексні монографічні дослідження цієї важливої проблеми з урахуванням сучасних реалій (з одного боку – розвиток нових агротехнологій у вирощуванні нарковмісних рослин, поява нових їх видів, поява нових форм приховування цієї злочинної діяльності, з іншого – інтенсивне впровадження в практику запобіжної правоохоронної діяльності нових засобів профілактики і контролю). Тому існує потреба у створенні науково обґрунтованої системи запобігання незаконним посівам або вирощуванню снотворного маку чи конопель органами Національної поліції України, розроблення на цій основі пропозицій з удосконалення чинного законодавства та практики його застосування.

Перелічені обставини підтверджують, що обрана для дисертаційного дослідження тема є актуальною, а проведене дослідження має дати вагомі теоретичні та практичні результати.

Ступінь достовірності та обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні,

обумовлюється передусім тим, що завдання дослідження, методологія і методика роботи, її науковий інструментарій виглядають обґрунтованими з точки зору вимог до наукового дослідження такого рівня.

Об'єкт та предмет дослідження визначені, в цілому, коректно та співвідносяться між собою як ціле й частина. Так, його *об'єкт* – суспільні відносини, що виникають під час запобігання злочинам, пов'язаним з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів, *предмет* – кримінологічна характеристика та запобігання Національною поліцією України посіву або вирощуванню снотворного маку чи конопель.

Оцінка структури дисертаційного дослідження показує, що остання логічно пов'язана з визначеними метою, задачами, об'єктом і предметом дослідження, і передбачає висвітлення тих питань, які безпосередньо стосуються обраної автором теми. Дисертація складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, двох розділів, що включають п'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (234 найменування) та чотирьох додатків. Повний обсяг роботи становить 223 сторінки, з них загальний обсяг тексту – 172 сторінки (с. 24 дисертації), що у повній мірі відповідає тим вимогам, які висуваються до даного типу наукових досліджень.

У *першому розділі* дисертантом проведено аналіз кримінологічної характеристики посіву або вирощування снотворного маку чи конопель, тобто визначено кількісні та якісні показники незаконного культивування цих нарковмісних рослин, а саме: рівень, географію, характер, структуру, динаміку, а також рівень латентності кримінального правопорушення, передбаченого ст. 310 КК України. Так, здобувач встановив, що за період 2013–2019 рр. відбувається коливання кількості зареєстрованих злочинів, передбачених ст. 310 КК України то в сторону зростання, то в сторону зниження, але ці коливання знаходяться в межах 1500–2000 фактів. При цьому констатовано, що розглядане кримінальне правопорушення продовжує відноситись до групи посягань, що характеризуються високим рівнем латентності у 80–90%, тоді як реальна кількість випадків незаконного посіву або вирощування снотворного

маку чи конопель може досягати 15000–20000 фактів на рік. За допомогою зібраних даних дисертантом підтверджено висновок, що і на сьогодні розгляданий вид злочину за ознакою місця вчинення слід відносити до злочинів, характерною особливістю яких є вчинення у сільській місцевості, а за часом вчинення цей злочин характеризується тим, що вчиняється переважно у весняно-літній період (з квітня по липень). При цьому здобувач робить важливий висновок про те, що не слід виключати використання злочинцями і таких методів вирощування рослин, що не потребують наявності відкритого ґрунту і теплої пори року (наприклад, такого методу як гідропоніка), а тому на сьогодні вони набувають більшої популярності, оскільки дозволяють культивувати нарковмісні рослини протягом всього календарного року.

Характеризуючи особу, яка вчиняє незаконний посів або вирощування снотворного маку чи конопель, здобувач з'ясував відмінності, що виокремлюють цей злочин серед інших. Так, хоча частка жінок, засуджених за розгляданий злочин, протягом останніх п'яти років суттєво зменшилась, але все одно залишається на рівні, що значно вищій, ніж загальний рівень вчинення злочинів особами жіночої статі. Упродовж 2014–2019 років спостерігаються незмінні показники того, що незаконний посів або вирощування снотворного маку чи конопель переважно вчиняють особи зрілого та похилого віку. Цей злочин не є поширеним серед осіб віком до 30 років, на відміну від інших злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Крім того, аналіз складу засуджених за конкретним родом зайнятості чи незайнятості, дозволив виявити досить негативні тенденції: якщо раніше в ньому переважали пенсіонери, то на сьогодні абсолютно переважають працездатні особи, які не працюють і не навчаються.

Аналізуючи детермінанти незаконного посіву або вирощування снотворного маку чи конопель здобувач робить важливий висновок, що найбільш важливими економічними детермінантами незаконних посівів або вирощування снотворних маків чи конопель слід вважати складне матеріальне становище більшості населення країни, сільського особливо, а також

відсутність у великої кількості громадян стабільного достатнього доходу, який може задовольнити їх основні матеріальні потреби. Це, в свою чергу, призводить до того, що окремі особи вирішують займатись більш простими та вигідними формами господарської діяльності, як законними так і такими, що суперечать чинному законодавству України, зокрема, і незаконним культивуванням нарковмісних рослин. Схвальної оцінки з цього питання заслуговує встановлення того, що детермінантою незаконного посіву або вирощування снотворного маку чи конопель на сьогодні залишається проблема існування організованої наркозлочинності. Оскільки особи, які займаються культивуванням нарковмісних рослин, як можливі постачальники сировини потрапляють у поле зору членів організованих груп чи злочинних організацій, які займаються розповсюдженням наркотиків, або ці злочинні угруповання самі займаються культивуванням нарковмісних рослин. Слушною є думка дисертанта, що хоча причини і умови незаконного культивування нарковмісних рослин в основному пов'язані з причинами та умовами більшості кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, однак мають свої особливості, що обумовлені переважним вчиненням розгляданого злочину у сільській місцевості особами похилого віку, а тому вони містять детермінанти сільської та геронтологічної видів злочинності.

Другий розділ дисертації присвячений дослідженню заходів запобігання незаконному посіву або вирощуванню снотворного маку чи конопель.

Не можна не погодитись з думкою автора про те, що до загальносоціальних заходів запобігання досліджуваного негативного явища у економічній та соціальній сферах слід відносити зусилля, спрямовані на покращення матеріального становища та поліпшення побутових умов життя громадян України, особливо жителів сільської місцевості, а також мешканців приватного сектору у містах та селищах міського типу. А запобіжні заходи культурно-виховного характеру мають формувати у населення негативне ставлення до наркотизації, у тому числі і до незаконного культивування

нарковмісних рослин. На підставі цього слушним є висновок дисертанта, що існує потреба у здійсненні постійного контролю з боку державних органів за додержанням вимог законів України «Про захист суспільної моралі», «Про телебачення і радіомовлення» в частині недопущення проявів пропагування у ЗМІ позитивних сторін незаконного вирощування та споживання нарковмісних рослин. Щодо організаційно-управлінських заходів запобігання, то схвальної оцінки заслуговують пропозиції здобувача щодо розробки нової Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2030 р., а також стосовно необхідності закріпити у окремому нормативному акті правове становище підрозділів протидії наркозлочинності у складі обласних управлінь Національної поліції України, в якому визначити мету їх діяльності, структуру, завдання та повноваження.

Розглядаючи спеціально-кримінологічні заходи запобігання незаконному посіву або вирощуванню снотворного маку чи конопель здобувач наголошує, що актуальним і своєчасним завданням для органів Національної поліції України є розробка дієвих заходів протидії розгляданому негативному явищу з урахуванням сучасних досягнень науки і техніки. Так, здобувач пропонує створити у рамках єдиної інформаційної системи МВС України, а також включити до переліку пріоритетних інформаційних ресурсів географічну базу даних обліку територій, на яких поширено як незаконне, так і ліцензійне культивування нарковмісних рослин, а також осіб, причетних до такої діяльності. Крім того, дисертант наголошує на необхідності розробки та включення до Авіаційних правил України окремого розділу щодо регламентації процедури використання безпілотних літальних апаратів підрозділами Національної поліції України та інших правоохоронних органів для запобігання кримінальним правопорушенням. На думку здобувача, у практику роботи Національної поліції України слід також впроваджувати технології супутникового моніторингу земель для виявлення незаконних посівів снотворного маку та конопель.

Як позитивну рису слід відзначити ту обставину, що висновки після кожного із розділів роботи сформульовані автором досить чітко та відображають головні положення дослідження. Загалом можна зробити висновок, що структура дисертації Козара А. Г. повністю відповідає логіці наукового пошуку та дозволила авторові послідовно зупинитися на основних проблемних питаннях протидії розгляданому негативному явищу.

Викладені у вступі та розділах основної частини дисертації положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів, переконують у тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими, перспективними для наукового дослідження.

Про перспективність і доцільність, а також своєчасність звернення наукового пошуку Козара А. Г. до проблем запобігання незаконному культивуванню нарковмісних рослин, свідчить те, що дисертація відповідає положенням тематики Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затверджених Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 03.03.2016 р. № 14-10; Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр., затверджених наказом МВС України від 16.03.2015 р. № 275; Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 р. № 735-р.

Про обґрунтованість отриманих даних і сформульованих висновків свідчить аналіз теоретичної основи дисертації, її інформаційного та емпіричного підґрунтя. При написанні роботи автор опрацював достатній масив наукової літератури: наукові праці фахівців, у тому числі зарубіжних, у галузі теорії права, кримінального права, кримінально-виконавчого права, кримінології та ін.

Емпіричним підґрунтям дослідження є матеріали 193 архівних кримінальних справ, розглянутих судами Дніпропетровської, Донецької, Луганської, Львівської, Одеської, Запорізької областей; результати анкетування

197 працівників Національної поліції Дніпропетровської, Донецької, Луганської, Запорізької областей; статистична та аналітична інформація Департаменту інформаційних технологій Міністерства внутрішніх справ України; Генеральної прокуратури України; Державної судової адміністрації України.

Зібраний теоретичний та емпіричний матеріал аналізується з використанням різноманітних методів наукового пошуку – серед яких діалектичний метод, формально-логічний метод, метод системного аналізу, догматичний метод, соціологічний метод (анкетування, вивчення документів), статистичний метод. Належна методологія дослідження є підтвердженням достовірності наукових положень, висновків і результатів, викладених у рецензованій роботі.

Наукова новизна висновків, пропозицій та рекомендацій, сформульованих у дисертації полягає в тому, що за сутністю, характером і змістом вирішеного наукового завдання дисертація Козара А. Г. є першим комплексним монографічним дослідженням в Україні, яке присвячене вирішенню теоретичних та прикладних проблем запобігання Національною поліцією України злочинам, пов'язаним з незаконним посівом або вирощуванням снотворного маку чи конопель.

Так, заслуговують на підтримку й визнання елементами наукової новизни дослідження вперше обґрунтовані в рецензованій праці такі здобутки дисертанта: 1) доведено, що здійснення супутникового космічного моніторингу у перспективі має стати дієвим засобом виявлення незаконних посівів нарковмісних рослин на значних площах, у разі відсутності попередньої оперативної інформації про такі посіви. Пропонується розробити механізм використання підрозділами протидії наркозлочинності Національної поліції України даних, які отримують компанії, що використовують технології супутникового моніторингу земель для виявлення незаконних посівів снотворного маку та конопель; 2) доведено, що нормативна база щодо використання Національною поліцією України квадрокоптерів має бути

приведена до належного правового забезпечення. Слід закріпити у ст. 40 Закону України «Про Національну поліцію» «Застосування технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису» можливість використання безпілотних літальних апаратів для здійснення фото- і кінозйомки, відеозапису у якості превентивного поліцейського заходу; 3) запропоновано під взаємодією підрозділів Національної поліції з правоохоронними органами у сфері запобігання незаконному культивуванню нарковмісних рослин розуміти засновану на чіткому дотриманні норм законодавства, спільну діяльність Національної поліції України та інших правоохоронних органів, яка проводиться у конкретних формах, за допомогою спеціально визначених методів, узгоджених за місцем і часом, з метою протидії незаконним посівам або вирощуванню снотворного маку чи конопель.

На увагу і обговорення заслуговують й ті положення, які, будучи відомими в кримінологічній науці, в рецензованій роботі були удосконалені, й ті, які одержали в роботі подальший розвиток.

В цілому презентовані автором елементи наукової новизни є достатніми для дисертаційного дослідження такого рівня.

Практичне значення дисертаційного дослідження, яке розглядається, не викликає сумнівів, адже його результати вже впроваджено у наукову діяльність Кримінологічної асоціації України (що засвідчує наявний у Додатках акт впровадження від 10 вересня 2020 року), у навчальний процес Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (акт від 16 вересня 2020 року). Крім того, можна погодитись зі здобувачем, що одержані наукові результати можуть бути використані й на інших напрямках кримінологічної практики.

Повнота викладу в опублікованих працях наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Основні теоретичні положення і результати, практичні рекомендації дисертаційного дослідження знайшли відображення у 5-ти наукових статтях, з яких три – у вітчизняних

фахових виданнях, одна – у зарубіжному періодичному науковому виданні за профілем дисертації, три – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій і семінарів.

Наукові публікації дисертанта свідчать про його послідовну роботу над розв’язанням поставленого наукового завдання впродовж 2018–2020 років. У публікаціях достатньо відображені всі розділи дисертаційної роботи.

Також слід зазначити, що результати дисертаційного дослідження достатньо апробовані.

Оформлення дисертації. Дисертація Козара А. В. оформлена згідно з нормативними вимогами і стандартами, які передбачені для такого виду досліджень. Робота написана державною мовою з дотриманням наукового стилю, що оптимально поєднує складові представлено дослідження. Положення, висновки та пропозиції, що містяться в науковій праці, характеризуються завершеністю, аргументованістю та послідовністю.

Даючи **позитивну** оцінку рецензованій дисертації, маю зауважити, що, як і будь-яка значна за обсягом і кількістю досліджуваних проблем наукова праця, вона має й **окремі суперечливі або дискусійні положення**, які потребують додаткової аргументації або пояснень здобувача під час прилюдного захисту:

1. Дисертанту бажано було б у окремому підрозділі здійснити аналіз стану дослідження кримінологічної характеристики та запобігання Національною поліцією України незаконному посіву або вирощуванню снотворного маку чи конопель. При цьому доцільно було окремо приділити увагу положенням докторської дисертації Є. О. Гладкової за темою «Кримінологічні засади стратегії й тактики протидії наркозлочинності в Україні» (м. Харків, 2019 рік).

2. Дисертант оминає своєю увагою проблему незаконного вирощування та, відповідно, не згадує про заходи запобігання культивування інших видів нарковмісних рослин, наприклад, кактусів, що містять мескалін, а також грибів, що містять псилоцибін або псилоцин. Ураховуючи сучасні агротехнології, їх також можна вирощувати на території України, а тому вони також цілком

вірогідно можуть бути сировиною для виготовлення наркотичних засобів на внутрішньому кримінальному «ринку» психоактивних речовин.

3. Розглядаючи спеціально-кримінологічне запобігання Національною поліцією України посіву або вирощуванню снотворного маку чи конопель, дисертантові бажано було більш детально розглянути питання розробки заходів запобігання новим методам вирощування рослин, що не потребують наявності відкритого ґрунту і теплої пори року – таким, зокрема, як гідропоніка. З цього питання бажано було дослідити передовий досвід запобіжної і профілактичної діяльності правоохоронних органів інших держав.

4. Передовою у науковому плані, але такою, що складно реалізувати у практичній діяльності, виглядає пропозиція здобувача щодо використання підрозділами протидії наркозлочинності Національної поліції України даних, які отримують компанії, що використовують технології супутникового моніторингу земель для виявлення незаконних посівів снотворного маку та конопель. Це пов'язано із тим, що вартість цього методу є досить високою. Можливо, у зв'язку із цим більш доцільною має бути концентрація уваги на більш доступних методах виявлення незаконних посівів снотворних маків та конопель – таких, зокрема, як аеророзвідка.

5. Здобувач пропонує у окремому нормативному акті закріпити правове становище підрозділів протидії наркозлочинності у складі обласних управлінь Національної поліції України, в якому визначити мету їх діяльності, структуру, завдання та повноваження. У зв'язку із цим автору бажано було висловитись щодо того, яким має бути рівень відповідного нормативного акту, запропонувати його назву та сформулювати приблизну редакцію, розмістивши свої пропозиції у Додатках до роботи.

Проте, висловлені зауваження і побажання загалом стосуються складних і дискусійних аспектів аналізованих проблем, не знижують безумовно добрий науково-теоретичний рівень проведеного дослідження та не піддають сумніву основні наукові результати, отримані автором.

Дисертація є самостійно виконаною, завершеною роботою. Поручень

академічної доброчесності в ній не виявлено.

Дослідження містить наукові положення, нові науково обґрунтовані теоретичні результати проведених здобувачем досліджень, що мають істотне значення для кримінологічної доктрини, свідчить про особистий внесок здобувача в науку. Робота характеризується єдністю змісту.

Зміст дисертації відповідає заявленій автором науковій спеціальності 081 Право, робота пройшла належну апробацію.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

Дисертація Козара Анатолія Володимировича «Кримінологічна характеристика та запобігання національною поліцією України посіву або вирощуванню снотворного маку чи конопель» відповідає вимогам Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167, Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року, а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

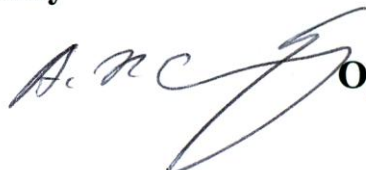
Офіційний опонент –

**завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету**

Харківського національного університету

імені В. Н. Каразіна

доктор юридичних наук, професор

 О. О. Житний

«Підпис О. О. Житного засвідчую»

Начальник відділу кадрів

Харківського національного університету

імені В. Н. Каразіна

 С. М. Куліш